

Rettighetsinngripande tiltak i kommunale butilbod

Fagleg rådgjevar Møyfrid Kjølsdal

- Samarbeid mellom Napha og KBT (Kompetansesenter for brukererfaring og tjenesteutvikling)
- Rapporten ligg på napha.no

Napha.no

Viser 533 treff   relatert til søket   **Housing first** ✕   ✕ Tøm søk

Tema ▼   Typer ▼   Forfattere ▼   Dato ▼

Den første europeiske Housing First- guiden
Guiden har eksempler fra Housing First-arbeidet i ulike europeiske land. Alle med en interesse for Housing First vil kunne ha nytte av den

Norsk håndbok om Housing First
Ta en kikk på den nye håndboka om hvordan Housing First-prosjekter kan drives i Norge.

[Housing first](#)   [Verkøy](#)

Oppdraget, og begrepet «rettighetsinngripende»

«Det gjennomføres en nasjonal kartlegging for å avdekke bruk av ev. rettighetsinngripende tiltak overfor personer med alvorlige psykiske lidelser og ev. ruslidelser som bor i kommunale boliger og private institusjoner som kommunene har driftsavtale med». (Tiltak 4)

Bedre kvalitet - økt frivillighet - Nasjonal strategi for økt frivillighet i psykiske helsetjenester (2012-2015)

Bakgrunn for fenomenet RiT

- Deinstitutionalisering i spesialisthelsetenesta
  - Internasjonal og nasjonal trend
- Oppbygging av kommunale botilbud
  - Kommunal reinstitusjonalisering?
- Faglig/organisatorisk samhandling 1/2-linjen utfordrende
- Nye oppgaver til kommuna (førebygging/folkehelse/lettare/mildare lidelsar)
  - Går ut over dei med størst hjelpebehov (Ose/Kaspersen 2016)?

Bakgrunn for fenomenet RiT

- Ca 45 % av personalressursane i kommunane til kommunale bufellesskap
  - Ei viss satsing på andre boligtyper/metodikk (HF)
- Bolig sentral del av å ha eit sjølvstendig liv
  - Også psykisk sjuke er forskjellige – kva slags boligar bør vi ha?
- Men kor forskjellige kan ein vere i/med/rundt boligen (NIMBY)?

Bakgrunn for fenomenet

Nokre studier/rapportar har identifisert problematikken

- –Steihaug & Loeb, 2007
- –Helsetilsynet (Rapport 8/2007)
- –IS-1554/2008
- –Pettersen & Rudningen, 2014
- –Ose & Kaspersen, 2015

Bakgrunn fortset

- Dilemma (fra tenesteapparatet):
  - Brukarar ønskjer ikkje ta i mot hjelp
  - Fagpersoner begrunnar behovet for rettighetsinngripande tiltak med omsorg/behov for beskyttelse
- Internasjonalt
  - Monahan (2008)
    - leverage

Problemstillinger

- Hvordan beskrives innholdet i rettighetsinngripende tiltak overfor mennesker med psykiske lidelser og ruslidelser som har behov for omfattende hjelp i kommunale botilbud, egne boliger (eid/leid) og private institusjoner som kommunen har driftsavtale med?
  - Hvordan skiller beboernes beskrivelser seg fra de ansattes?

Problemstillinger

- Hva ligger til grunn for å iverksette rettighetsinngripende tiltak?
- Hvordan påvirker rettighetsinngripende tiltak hverdagen til de det gjelder?
- Hvilke dilemmaer (eksempelvis juridiske og faglige) kan oppstå ved bruk av rettighetsinngripende tiltak ?

Valg av design

- Fokusgrupper og enkeltintervju
  - 11 kommunar
  - 10 bebruarintervju, 5 kvinner og 13 menn
  - 9 tilsettintervju, 32 kvinner og 9 menn
- Strategisk og tilfeldig valgt

Målgruppe

Bebuarar med omfattande hjelpebehov over ein lang periode, mao eit mangfold (diagnose vanskelig å få tak i/uklar):

- *Mennesker med alvorlige psykiske lidelser alene eller i kombinasjon med rusmiddelmissbruk, kognitiv svikt, psykisk utviklingshemming og/eller betydelig funksjonsnedsettelse, som er i behov av særlig tilrettelagte og langvarige tilbud*

Målgruppe

De tilsette:

- sjukepleiar-, vernepleiar-, hjelpepleiar- eller sosionomutdanning, med eller uten vidareutdanning
- barnevernspedagogar, førskulelærarar, aktivitørar og miljøarbeidarar

Funn

- **Samarbeidsavtaler**
  - Ved så godt som alle kartlagte boligar
  - Ved innflytning eller i forkant
    - Ein del «arv» frå spesialisthelsetenesta
  - Varierende grad av formalisering
  - Viktigste løysning for å kunne gripe inn i juridisk uklart landskap
    - med mange innebygde dilemma
  - Også kobla mot husleieavtala
- **Samtykkeprosessen**
  - varierende grad av brukarinvolvering

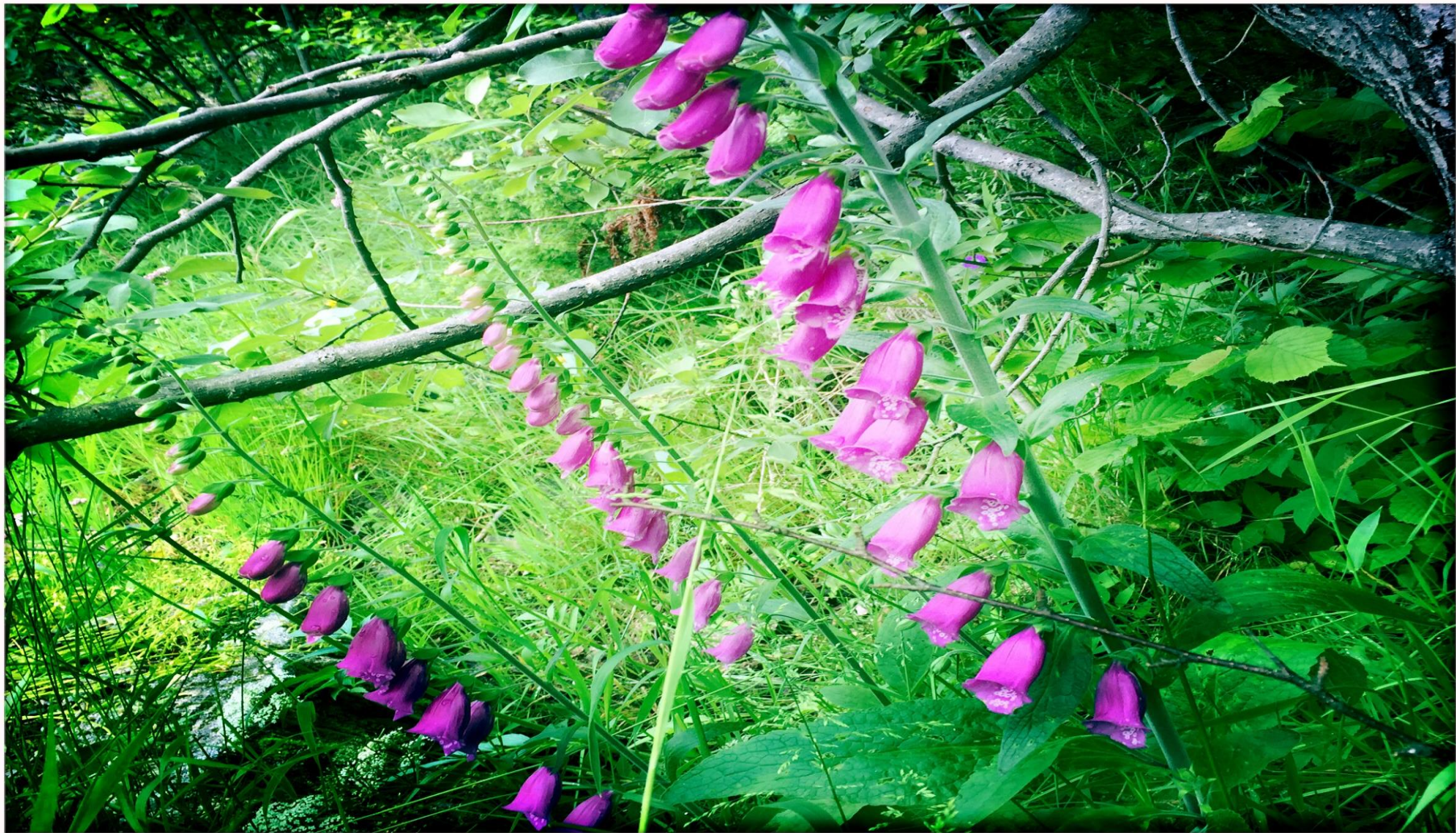
Regulering av tiltak fortset

- **Husreglar**
  - I samlokaliserte boligar
  - Oftast generelle, vedrørende fellesareal
  - Allmenn forståing for at det måtte vere nokre reglar
  - Bebuarar opptekne av korleis reglane kom i stand, bestemmelsesrett, prosess ved endring av reglar

Dilemma og gråsoner mellom RIT, frivillighet og faglig forsvarlighet

- Tiltaka varierte fra lite/usikker inngripen til meir tydelig inngripen
  - Ex: motivering eller avledning; meir oppfatta som god praksis
- Den mest inngripande praksisen var overfor bebuarar med dei mest omfattende problema, med rusproblematikk / sikkerhetsproblematikk

Tiltak som grip inn i bebuar sin rett til å bestemme over eige liv

- Korleis det skal sjå ut i eigen heim
- Hygiene og påkledning
- Mat og drikke
- Røyking og bruk av rusmidler
- Sosialt liv
- Medisinbruk
- Kontroll og oppbevaring av gjenstandar
- Økonomi

Halde orden i heimen

Halde orden i heimen

- Lite inngripen
- Noko påtrykk for å få beboer til å halde orden
- Lirking og luring, «truslar» om oppseiing

Men: Manglende husvask = besøksnekt

En beboer sa at de ansatte kontrollerte for lite

Begrunnelse:

- helseskade, brann, uverdige forhold, totalrenovasjon

Hygiene og påkledning

Hygiene og påkledning

- Også lite RIT her
- Tidspunkt på døgnet dusjing skulle foregå
- Hindre blamering mtp å gå uten klede
- Presse på uvillig bebuar for å gå til tannlegen
- Dusjing med makt etter 3-4 mnd
- Ringe politiet når bebuar går ut tynnkledt / rusa

Begrunnelse: Frost, død, utnyttet seksuelt, hindre dårlig psykisk form, føringar spes.helsetjenesten

Mat og drikke

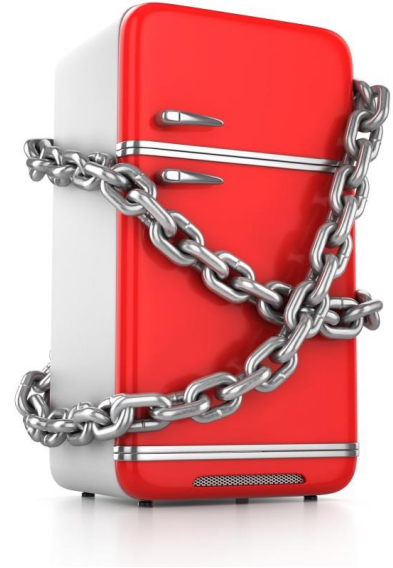

Mat og drikke

- Ulikt praktisert
- Nekte mat og drikke utanom faste måltider
- Begrense matinntak og sukkerholdig drikke
- Låse seg inn i bebuer sin leilighet for å sjekke ernæringsmessig tilstand
- Kilde til bekymring

Begrunnelse:

- regler om faste måltid
- hindre overspising
- få gitt tilstrekkelig næring
- forutsigbarhet
- mangelfull evne til selvregulering
- videreføre ordning fra spesialisthelsetjenesten

Røyking

- Restriksjonar på
  - kor mykje -skjønn, fleksibilitet
  - kor ofte -beboere stilte lite spørsmål
  - korvidt inne i leilighet
- **Begrunnelse:** helsemessige forhold, brann, unngå aggresjonsutbrudd og utagering, uklar begrunnelse.

Besøk og overnatting

Besøk og overnatting

- Forbud mot å ha overnattingsgjester
- Visse reguleringar, for eksempel tidspunkt og antall dager i en måned
- Besøksnekt som straff for overtredelser
- Nekte visse personer adgang
- **Begrunnelser:** unngå innføring av rus og rusbruk, innflytning, valdsepisodar og truslar

Bruk av rusmidler

- Mange eksempler på reguleringar i husreglar, for eksempel forbud mot å nyte alkohol i leiligheten
- Vilkår om rusfrihet for å bli tildelt bolig
- Truslar om utkastning ved bruk og salg
- Regulering mtp tidspunkt og mengde
- Gjennomgang av eigendelar
- Bruk av rustestar

Begrunnelsar:

- Hensyn til medbebuarar
- Hindre uro og deling av rusmidlar
- Psykisk og fysisk helse
- At bebuar skulle gjennomføre planlagte aktivitetar
- Unngå innleggelse i spesialisthelsetenesta
- Sikkerhet

Medisinbruk

Medisinbruk

- Usikkerhet når gjaldt når en skulle gripe inn ved forverring
- Gjennomgående klar forståelse for ikke formelt ansvar
- Likevel opplevd ansvar vedr konsekvensar – dilemma pga opplevd trussel (reell)
  - Biverknadar

Medisinbruk

- Motivere, overtale og «true» med konsekvensar
- Unnlate å fortelle om at bebruar ikkje er på tvunget vern
- Handling for at bebruar skulle ta medisin
- **Begrunnelse:** sikre at bebruar tok dei foreskrevne medisinane, pga bekymring for konsekvenser om dette ikkje det vart gjort

Kontroll og oppbevaring av gjenstandar

Kontroll og oppbevaring av gjenstandar

- Kontrollrutiner (sjekke sekk) etter at bebuar har vore ute (for å hindre innførsel av farlege gjenstandar og rusmidlar)
- Inndra radio, dyne, høytaler
- **Begrunnelser:** medføre fare eller ubehag for seg sjølv eller andre. Hindre uro / overstimulering. Påtrykk fra spesialisthelsetjenesten

Inngrep i sosialt liv

Inngrep i sosialt liv

- Fotfølging
- Begrensningar når gjeld utgang
- Regulering av mediebruk
- Tiltak for å hindre seksuell omgang

Begrunnelse: Fare for andre eller bebuar sjølv kan bli utnyttet, skada eller dø. Forverring av psykisk helsetilstand, innleggelse i spesialisthelsetenesta

Tiltak for å styre økonomi

Tiltak for å styre økonomi

- Avtaler om lommepenger
- Ansatte oppbevarer kredittkort
- Ansatte blir med på handletur

- Mange bebuarar fornøgde med ordningane

Tiltak for å styre økonomi

- Ordningar der tilsette hadde kontroll over bebuarane sin økonomi - utan samtykke
- Uklarhet i om det er hjelpevergeordning i botn eller om dei tilsette har initiert ordningane

Begrunnelsar:

- psykisk lidelse: lite erfaring med forvaltning av eigen økonomi
- Rusproblematikk: manglande evne
- Begrense pengebruk!

Dilemma og avveining ved tiltak

- *«Når du skal la personen få sin selvbestemmelsesrett og samtidig yte den helsehjelpen han skal ha, og når de to ikke samsvarer helt – Hvilket hensyn veier tyngst da?»*
- Faglig ansvar opp mot bebuar sin vilje til å ta i mot hjelp
- Einighet blant de tilsette om at dei mest inngripande tiltakene er inngripande

Bebuarane si oppleving

- Det å gripe for lite inn / det positive ved å gripe inn
- Metodekritikk: dei med alvorligst helseutfordringar
- Husreglar; generelle regler for den enkelte, medbestemmelse
- Uklarhet om kva som gjaldt for dei, lite kunnskap om egne rettigheter
- Variasjon psykisk helse – rus; det å avfinne seg

Våre refleksjoner

- Variasjon mellom ulike bebuargrupper
  - rusproblem, psykiske problem, kognitive problem, «institusjonalisert»
- Begrunnelse – mykje som Lov om PHV før 1999
  - Behandling, fare (sjølv/andre), overlast

Rettsikkerhet

- Usikker kompetanse om bruk av lovverket
  - Spesielt hos bebuarar
- Lovverket og lokale kulturar
  - Fortolkast – og blir forstått – lokalt
- Samarbeidsavtalar (omfattande) og samtykke (Kor reelt? Informert? Varighet?)
- Svak klageatilgang
  - Prosedyrer? Til kven?

Brukarmedverknad, faglege dilemma og behandlingsskultur

- Som ellers i fagfeltet
  - Vi fant ulik praktisering av brukerinvolvering
    - I utforming av avtaler – regulerings mv
  - Miljø prega av recovery – og miljø meir av paternalisme

Samarbeid med spesialisthelsetenesta

- Maktulikhet
  - Spesialisthelsetenesta legg mykje føringer
- Ønske om – og behov for – tett samarbeid
  - I avdeling – før utskriving– ikkje alt det «nye» må takast i kommunen
- Opplevd svak kompetanse om kommunalt lovverk
  - Tiltak i spesialisthelsetjenesten blir forstått som kontekstuavhengig

Kompetanseheving, forskning og kunnskapsutvikling

- Det faglige skjønnnet er betydelig
  - Ansatte for ofte aleine om vurderingane
- Svake nasjonale føringar
  - Tilnærma fråverende som tematikk i nasjonale retningslinjer
- Lite norsk – og internasjonal - forskning
- Ditto lite lokal systematisk kunnskapsutvikling

Anbefalinger frå rapporten

- Det bør etablerast eit større mangfald av individuelt tilpassa differensierte boligar, herunder tilrettelagte boligar med ulik grad av personalstøtte
- Det er spesielt behov for å utvikle eigna buformar for rusavhengige

- Ut frå våre funn: Om personar har ein ruslidelse, krevst det andre faglege tilnærmingar enn om dei utelukkande har ein psykisk lidelse
- Satsninga bør knyttast til Opptrappingsplanen for rusfeltet og Husbanken si satsing på Bolig for velferd

Valg

«Jeg tenkte at det er eneste mulighet jeg har til å få noe, så jeg hadde ikke noe valg egentlig. Jeg tenkte at jeg må bare ta det.»

Kor mykje brukarmedverknad

- stort potensiale
- men

«Jeg synes det er bra. Det må være sånn, vi ruser oss ihjel hvis vi får frie tøyler.»

Kommunale «mini-institusjoner»

- Bufellesskap – med ulike brukargrupper
- Ikkje nødvendigvis mykje reguleringer
  - Men disponerer for
  - Og kan føre til at ein regulerer mykje av hensyn til andre
    - Og omvendt : Den eine sin rett, den andre si ulempe
- Må forskes mer på denne type bolig, for å få solid kunnskapsgrunnlag og klare faglege føringar

Anbefalinger frå rapporten

- Kompetanseløft i fellesskap
  - På tvers av forvaltningsnivå – med brukarar
- Satsning vidare på brukarorienterte tenestemodellar
  - ACT/FACT, Housing First, Brukarstyrte senger, erfaringskonsulentar

Skal alle bu i kommuna?

- juridisk, faglig og økonomisk mulig?
- For den det gjeld og samfunnet for øvrig?
- «forkledd» bolig
- nytt lovverk for helse – og sosialtenesta?
  - Fordeler og ulemper
- Blir rettane til dei dårlegfungerande over tid ivaretatt?

Bør vi ha eit nytt lovverk for helse – og sosialtenesta?

- Forstått som; bør det bli adgang til å utøve tvang i kommuna?
- Fordeler og ulemper